

zrak od osi, ter se pritiska ob stranéh v posodi. Na sredi krog osi tedaj ni samo na videz otlina, ampak v resnici je ta otlina tudi prava otlina v tem pomenu, da je prostor krog osi, ki se nam vidi otel tudi prazen, ker mu še zrakú manjka.

V sredi otlina, ki jo delata vrteča voda in živo srebro, je tedaj prazen prostor, ker tudi zrak dela enako otlino. Zrak od osi beži, ter okoli osi prazen prostor ostane. — Ko pa posrkamo zrak iz kake cevi držé spodnji konec cevi v vodo, vzdigne se voda v cevi, da nam po cevi pride v usta. Zunanji zrak, ki tišči na vodo, žene zdaj vodo v cev, ker smo posrkaje zrak v njej nekaj spraznili. Kadar bi posrkali iz cevi ves zrak, to je, ko bi jo popolnoma izpraznili, vzdignil bi zunanji zrak vodo v njej blizo 32 čevljev visoko.

Kakor cev, ki je prazna in brez zrakú, vleče vodo v-se, enako mora naša posoda vrteča se krog osi v-se vleči, ker je prostor krog osi tudi v njej prazen. Ko bi mi tedaj med tem, ko delata voda in živo srebro pas okoli posode, od spodaj deli nekaj prahú iz peska va-njo, predno zunanji zrak v otlino stopi, potem pa bi tekoj tudi zunanji zrak va-njo spustili, videli bi dvojno prikazen: zunanji zrak bi zagnal prah v otlino, kjer je prazen prostor, sčasoma pa bi prah tudi vrteti se jel krog osi, bežal bi na strani, vrtel se kakor po vrtincu, med tem pa bi v sredi zopet postajala otlina in prazen prostor, ko bi ga pritekajoči zunanji zrak zmerom ne napolnoval.

Ko pa tako zunanji zrak tem huje pritiska v otlino in jo hiti napolnovati s tem večo močjo, čem hitreje se vrtinec vrtí, bolj ko se dela otlina, tedaj ima vrtinec tem večo moč, čem hitreje se suče.

Ako pogledamo nekaj bolj na tanko našo vrtečo posodo primerjaje to kar vidimo v njej s hudournim vrtincem, spoznamo, da ima vrtinec dvojno moč. Prva moč pride, kakor smo ravno slišali, od tod, da se krog osi prazen prostor dela, ter zunanji zrak noter pritiska, kakor da bi ga otlina v-se vlekla. Druga moč pa je ona, ki dela prazen prostor in votlino krog osi. Ta moč je vzdignila v posodi vodo in živo srebro gori do najširjega kraja ter je rodila moč, ki je razdelila vodo in živo srebro kakor pas okoli osi in pritiska ti telesi tako močno na notranje strani, da niti voda niti živo srebro doli pasti ne more, akoravno ju zemlja vedno na-se vleče. Ta moč žene tedaj telesa, ki se krog osi vrté, proč od osi. Po lastnosti, ki jo imajo kapljine, da se raztekajo po posodah na dno, imela bi se voda, ki zdaj dela pas, razliti po stranéh in stopiti na dno posode. To se res zgodi, ko jenjujemo vrteti posodo krog osi, videti je, kakor da bi moč, ki dela pas vode in srebra, skušala goniti jih dalje na okrog, pa se tekoj vidi, da ta moč peša, ko jenjuje vrtenje. Ko jenjamo vrteti, potegnejo se pasovi niže in niže proti dnu posode, dokler se vse ne pomiri in voda in živo srebro mirno na dnu ne stojita. — Kakor hitro pa moč mine, ki je gonila pasove krog osi, minejo pasovi in s pasovi mine tudi prazen prostor, ki se je s pasovi vred napravil. Naši moči ste tedaj v takej zvezi, da ena brez druge obstati ne more, in sicer je moč, ki dela vrtenje krog osi glavna moč, od nje delajo se pasovi in ž njimi vred otlina, ki še le potem prinese seboj drugo moč, ki vleče telesa v otlino.

Hudouren vrtinec ima tedaj dve glavni moči, po zunanjej strani je moč, ki obstoji v vrtenji; v sredi v otlini pa moč, ki telesa v-se vleče. Ko pride vrtinec na pr. do kupa sená, razbrskuje ga na okrog kakor se suče, ko pa dalje gredé kup sená stoji v vrtinčevaj otlini, pahne ga zunanji zrak kvišku v otlino, kakor da bi ga otlina kvišku v-se potegnula. Ako pride močan hudouren vrtinec do slabe strehe, raztrga jo nekaj od

kraja, kjer jo zadene, kakor bi se brusila ob veliko tekoče koló, ko pa stopi vrtinec ravno nad streho, ki je tako majhina, da ima prostor v velikej vrtinčevaj otlini, potegne jo otlina v-se kvišku, ako ima vrtinec dosti moči, ter je videti, kakor bi veter streho kvišku vzdignil in seboj vzal.

Národne stvari.

Govori na taboru na Kalcu.

V 1. točki, zadevajoči

zedinjenje Slovencev v eno kronovino z enim deželnim zborom v Ljubljani

je govoril doktorand g. Josip Noli iz Ljubljane blizo tako-le: „Slovenci, zedinimo se! to je navdušeno klicalo uže okoli 50.000 Slovencev na taborih štajarskih in goriških; tudi kranjski Slovenci ne bodo zaostali. Slovenci, mala vejica velicega slovanskega naroda, ki mu solnce nikdar ne zaide, razkosani smo na 7 kosov. Ali je to dobro? Gotovo ne. Kranjec ali Slovenec je vse eno, le Kočevarji so Kranjci, ki niso Slovenci, ker so Nemci. Nasprotniki so nam v naši deželi odpadenci, ki so se izneverili svoji materi, a to isto so tudi Nemci, Lah in Ogri, ako nam nočejo biti pravični. Naši bratje, tlačeni od teh, podajajo nam roko; mi je ne bomo zavrgli. V edinosti je moč; to nam kaže lepa prilika kralja Svatopluka. Edinosti nam je treba in zedinjenja, da se ohranimo sebi in cesarju. Lah hoče imeti mejo do Postojne, Nemec škili na Adrijo. Smo li mi Lah ali Nemci? (Klici: Ne, ne, Slovenci smo in hočemo biti.) Ako se zedinimo, prihranimo si mnogo stroškov, polajšajo se lahko davki, in to je važna reč, ker za denar gré dandanes trdo. Ne samo v duševnem oziru bomo napredovali, tudi za naše blagostanje bo bolje. Nasprotniki trdé, da tabori nimajo pomena (klici: O imajo ga, imajo), da narod ne razume toček, o katerih se govori (klici: razumemo jih dobro); al narod naš je bistrega duha. Mar boste 14 dni za pečjó duhtali, ali je bolje, da smo raztreseni, kakor pa zedinjeni? (Klici: ne bomo, zedinimo se!) Ali je bolja suknja iz celega vrezana, ali pa iz samih krp (flik) sěšita? Talijansko kraljestvo nam je požrlo 30.000 duš slovenskih. (Klici: nazaj jih hočemo imeti!) Glejmo, da ne damo ne ene duše več našim sovražnikom, zatorej se zedinimo! Ko smo spoznali, da je potrebno in koristno, da se zedinimo, podajmo bratovsko roko našim bratom in sklenimo, da se hočemo zediniti; glasno naj doní po svetu tudi naš klic: Zedinimo se!“ (Klici: zedinimo se, živila Slovenija!)

V tem smislu govori še hrvaški glavar v Kastvi gosp. Rubesa in na to sprejme tabor radostno in soglasno omenjeno resolucijo.

V 2. točki, zadevajoči

vpeljavo slovenskega jezika v šole

je govoril g. Domicelj, kaplan v Šmarji, tako-le: „Čez 20 let je vže, odkar ne nehajo poganjati se za šole slovenske. Dobé se kratkovidneži, kateri nam to v greh štejejo, i pravijo, da je to zahtevanje naše prazno i nespametno, češ, da je naš slovenski narod majhen, da se s slovenščino ne pride daleč i da nas je za potrebo tako vže mati naučila. Nasproti pa da nemških šol potrebujemo, ker je nemški jezik tako imeniten i nam tako krvavo potreben, da si Slovenec brez njega nikdar nikjer pomagati i pri vojaščini brez njega še koprol ali frajtar postati ne more. Razen tega so se nasprotniki slovenskih šol sklicevali i se še sklicujejo na znani pregovor: „kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš“ i hiteli so nam veljavo množiti z nemškim i v

Primorji z laškim jezikom na vso moč, tako, da je slovenski šolarček hitro imel osla na hrbtu, če se je le predrznil v šoli kako domačo besedo spregovoriti. — Slovenska narodnost naša bila jim je namreč grd madež, a mi Slovenci bili smo tako kratkovidni, da smo še za dobroto držali, ko so nas tega madeža kakor kake nesnage ali kakega družega izvirnega greha čistili, nas neprenehoma z nemščino ali laščino oblivali ter nas iz zaničevanih Slovencev v izvoljene otroke nemške ali laške kulture preobračali. — Istina, da so se nekteri rojaki naši po tem potu do visoke omike, veljave i blagostanja dokopali, ali to so bili le posamezni i še ti-le potem, če so naprej študirali. Narod slovenski sploh pa ni mogel po tem sila težavnem i nenaravnem potu do omike i veljave dospeti. Kot Slovenec ni hotel i ni smel nič biti, kot Nemeč i Lah pa ni mogel nič biti, kajti po berglah tujega jezika narod slovenski v svojej splošnosti ni mogel i ne bode nikdar mogel Nemcev i Talijanov dohajati, ki po krepkih nogah svojega narodnega jezika urno do vedno više omike, veljave i blagostanja koračijo. — Kako vprašam: hoče naš narod po takem naprej? po tuje ne more, po svoje ne sme!

Glejte, to so žalostni nasledki zaničevanja slovensčine i iskanja veljave v tujem nemškem ali laškem jeziku. To povejte tistim, kateri pravijo: čemu ta pravda zavoljo jezika? to so vse prazne: neumne reči! — Bratje Slovenci! To niso prazne, ampak silno važne i neizrečeno imenitne reči. Le ozrite se okoli po omikanem svetu! pogledajte na Francosko, Angleško, Nemško! Tudi tam si sicer mnogi veljavo množé s pomočjo tujih jezikov bodi-si zarad više omike ali djanske potrebe, če imajo s tujci posla; toda vsi ti narodi si najprej za veljavo i omiko svojega narodnega jezika skrbé, oni se trudijo najbolj za dober, tečen i okusen vsakdanji kruh svojega jezika i potem še le si posamezni za priboljšek skrbé tudi za sladkarije tujega jezika. In glejte, ker niso Nemci, Talijani i drugi izobraženi narodi zarad tujih jezikov svojega zanemarjali, ampak si najprej i najbolj s pomočjo svojega domačega, narodnega jezika omiko i veljavo množili, so se vže tako visoko povzdignili i vsled tega vže tako prevzetni postali, da hočejo največo čast i veljavo ne le v svoji domačiji, ampak tudi v našej slovenskej deželi imeti, če prav besedice slovenski ne znajo. Vsled tega se vže od nekđaj tako obnašajo, ko da so le oni ustvarjeni za gospodovanje, tužni Slovenec pa le za hlapčevanje i plačevanje. Jaz sicer ne tajim resnice starega pregovora: „kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš“; resnično je, da si posamezni človek veljavo pomnoži, če se več tujih jezikov nauči; ali ravno tako resnično je, da si narod, naj si z učenjem tujih jezikov še toliko veljavo množí, ako si najprej za narodne šole, za veljavo i omiko svojega narodnega jezika ne skrbi, z učenjem tujih jezikov vendar-le veljave ne pomnoži, temveč ravno s tem kot narod ob vso veljavo pride, da se na zadnje še sramuje v svojem narodnem jeziku govoriti, da ne bi svetu pokazal, da je ud tega zaničevanega rodú.

Glejte Slovenci! tako globoko pade narod, ki si najprej v veljavi svojega jezika časti i veljave ne išče. Ozrite se na naše brate — primorske Slovane. Obče je znano, da se na vsem svetu malo boljših mornarjev nahaja, kakor so ti slovanski bratje naši, ki stanujejo od Trsta po vsem Primorji tje do daljne Črne gore. Ali ker so tudi oni nam enako narodnost svojo zanemarjali i si le v italijanščini čast i veljavo iskali, morajo tudi oni le tužno hlapčevati i robovati, a gospodstvo na suhem i na morji Talijanom i Nemcem prepuščati.

Ne dá se tajiti, da narodu našemu Nemeč s svojo nemščino kaj lep frak i svitel, visok cilinder ponuja, Talijan mu s svojo talijanščino kaput i kaj lepe pantalone podaja i marsikak Slovenec s tujo omiko vse to i še veliko več doseže; toda kaj smo si Slovenci s tem boljši, ko more tužni naš narod pri vsem tem kot narod vendar le čedalje revneje životariti, hirati i umirati, ako mu najprej za zdravo, tečno hrano narodnega jezika ne skrbimo, ako mu najprej slovenskih šol ne napravimo.

Resnice te smo Slovenci vže zdavnej prepričani. Vsled tega je vže več ko 20 let, kar se vedno za to potezamo, da bi imeli mi v svojej slovenski deželi slovenske šole, ravno tako kakor imajo Nemci nemške, Lahi laške. Nehala je 1848. leta desetina i tlaka grajščakom i vsem velikim posestnikom, da se je osebnej svobodi zadostilo; odpraviti se mora v sedanjem času — i sicer brez odkupila — desetina i tlaka velikim narodom, ker to kategorično zahteva narodna svoboda ne le za Magjare, ampak za vse Nenemce avstrijske. Slovenci, kakor vsi drugi mali avstrijski narodi, ki smo za državno samostojnost sami za-se preslabi, ljubimo i potrebujemo Avstrijo, da nas varuje i brani, da nas Germanija ali Italija ne pohrusta, i da bi se v njenem zavetji vspešno razvijati i napredovati mogli, ne pa, da bi nam Avstrija sama po življenji stregla. Avstrija naša ne bo srečna, mirna i zadovoljna, dokler ne bo Slovincu slovenska, kakor Nemcu nemška, Magjaru magjarska. — Istina, da naš slovenski narod ni sila velik, toda kdor se slovenskega jezika temeljito nauči, prejde lahko ž njim vže sedaj ne samo Hrvaško i Srbsko tje do Belega grada, nego ves ogromni slovanski svet. — Pa vendar nismo celó nič zoper to, da se v naših glavnih i srednjih šolah o pravem času tudi drugi jeziki učé, mi tirjamo le, da morajo naše učilnice najprvo slovenske biti, saj je še Bog, kakor pravi naš pregovor, najprej sam sebi brado ustvaril. (Dal. prih.)

Etimologična in pravno-zgodovinska črtica.

Župan.

Spisal Davorin Trstenjak. *)

Že enkrat sem imé župan v „Novicah“ razlagal in postavil za razlago imena sansk. koreniko: gup, urere, calafacere, zato srbski: župa, terra aprica, sonniges Land, župan, calidus, apricus; in trdil sem, da bi utegnili župan biti „possessor terrae apricae.“

In še sedaj ostanem pri koreniki gup — žup, urere, samo da v besedi župa iščem izvirišnega pomena. Vuk tolmači župa tudi po: domestici, Hausgenossen, „ta čovjek ima mnogo župe u kući“ — in župa je Srbinu tudi toliko kot: vojska, čeljad. Središče kuče, hiše pa je: ognjišče; tam se je čuval hišni in darivni ogenj, okoli ognjišča so se zbirali domačini, zato še v staroslovensčini najdemo: ogništani, primatum unus, in: ogništa, mancipium, človek privezan na ognjišče, kateri ni smel na prosto polje — v vojsko.

Župa je toraj mesto v hiši, kjer je bilo župno, kjer je župelo, gorelo — ognjišče, in glavar župe, ognjišča se je velel: župan, ognjiščan.

Staroslovanske glavarje nahajamo v trojni stopinji. Prokop že piše: „Principes hi populi habent nullos praeter Supanos senes“, Henrik Latvijčan pa župan tolmači z: „seniores et majores natu“. Glavarji

*) Naj služi črtica ta za odgovor gosp. profesorju Franku Sasineku, učenemu slovaškemu zgodovinoslovcu na njegovo pismo vprašanje dne 10. maja l. l.

nazij v Kopru, in pa to, da mora učiteljstvene kandidate za gimnazije z italijanskim učnim jezikom vlada na državne stroške izučevati.

Kar se tiče ljudskih šol, ne gré za drugo, nego za to, da bi se na glavni šoli v Gradišči in na učiteljskem pripravništvu v Gorici kaj preuredilo. Ker je glavna šola v Gradišči vsled ministerskega razpisa od 7. februarja 1867 št. 694 C. U. ena taka šola, katero mora tamošnja občina vzdrževati, ne bi imel minister za uk, če občina tako želi, nič zoper to, ko bi se v tej glavni šoli začeni s prihodnjim šolskim letom nemški jezik le kot nezapovedan predmet vpeljal. Vprašal bom toraj občinsko zastopstvo v Gradišči, kaj ono zastran tega misli, in — ako v to privoli — zaukazal, da se omenjena preuredba, zadevajoča učni jezik, vpelje. — Drugače je pa treba ravnati in dobro to stvar premisliti pri učiteljski pripravljavnici v Gorici, ktera se stalno iz javnih zalogov vzdržuje, ktera je vsej deželi namenjena, in v kateri je nemški jezik do sedaj ne le učni predmet, temuč deloma tudi učni jezik. Ker je celó deželni zbor goriški s svojim sklepom od 22. decembra 1866. leta priznal, da je važno, da se z ozirom na politiške razmere nemški jezik uči, in ker se, kakor skušnja kaže, kak jezik v ljudski šoli, ako se samo kot učni predmet uči, celó ne ali prav težko nauči, in ker se mora pri uravnavi omenjenega učilišča gledati tudi na potrebe mladine, ktera ima prestopiti v srednje šole, ni hotel minister za uk v to privoliti, da bi se nemščina kot zapovedan predmet odpravila, ampak naročil mi je, da naj to zadevo o pravem času izročim deželnemu šolskemu svetovalstvu, ki se ima v kratkem v Gorici sestaviti, da jo ono natančno prevdari in ministerstvu dotično svoje sporočilo pošlje.

Kar se tiče želj, razodetih zastran goriške c. kr. realke, ponudi se prilika o njih govoriti takrat, kedar se bode imela izvrševati nova realno-šolska postava“.

„Domov.“

Národne stvari.

Govori na taboru na Kalcu.

Vpeljavo slovenskega jezika v šole.

(Dalje.)

Nikar pa ne mislite, dragi moji, da nam bode učenje tujih jezikov zmiraj tako potrebno, ko dozdej. Zakaj smo dozdej po nemščini i laščini toliko hrepeneli? Večidel le zarad domačih odpadnikov, ki so trde Slovence brezobzirno z nemščino i laščino pitali, ko da se sred trdih Nemcev ali Lahov nahajajo. Ne pravi Nemci i Talijani, ampak večidel le ti odpadniki naši so krivi bili, da si je Slovenec v svojej slovenskej deželi brez nemščine ali laščine toliko pomagati mogel, ko muha v močniku. Toda ta narobe svet mora nehati. Saj ni ljudstvo zavoljo uradnikov, ampak uradniki so zavoljo ljudstva postavljeni. Kakor hitro se pa ta reč poravná, kakor hitro bodo uradniki nehali le Slovencem potrebo znanja tujih jezikov povzdarjati i pregovor „kolikor jezikov znaš . . .“ tudi sami na-se obrnili i spoznali, da tudi oni brez znanja književnega slovenskega jezika na Slovenskem prave veljave imeti ne morejo; kakor hitro se bo vsled tega na Slovenskem povsod v slovenskem jeziku uradovati jelo, potem se bo potreba učenja tujih jezikov na malo skrčila, kajti Slovenci se ne klatimo radi okoli po Nemškem i po Laškem, marveč najraji v svoji domači deželi živimo i umrjemo, toraj zarad pravih Nemcev i Lahov znanja njih jezikov malo potrebujemo. — Zavoljo tistih Slovencev pa, ki v domačiji ne ostanejo,

ampak si hodijo okoli po svetu med Nemce i Lahe kruha iskat, ne sme ves narod trpeti; zarad njih si ne moremo Slovenci nemških ali laških šol napravljati, kakor si tudi Nemci i Furlani zarad tistih svojih ljudi, ki si hodijo na Slovensko kruh služiti, v svojej deželi slovenskih šol ne napravljajo. — Zarad vojaščine — ozrimo se na Ogersko ali kamor god, — se tudi noben narod radovoljno ne ponemčuje, tudi mi se ne smemo. Saj vojaščina je, dasiravno potrebna, za kmetijstvo tako vže velika nadloga, ker mu pobere najlepše fante i najboljše delavce, ne pa da bi se nam zarad nje še narodnost zatirala.

Najgrje pa je, kader nam v ljudske šole nemščino silijo zarad gimnazij i realk, ker te morajo tudi slovenske biti, sicer dobimo iz njih spet nemškutarje mesto narodnjakov i Slovenci ne pridemo nikdar iz blata. Vendar naj se v latinskih i realnih i nekoliko tudi v glavnih šolah vsakemu priložnost dá, nemškega ali laškega jezika se naučiti, v ljudskej šoli je pa to povse nemogoče. Mesto da bi se učenec v ljudskej šoli v svojem jeziku dobro izuril i si ž njim vse za djansko življenje najpotrebneje vednosti pridobil, mu učitelj z veliko muko par nemških besed v glavo vtepe, ktere mu niso za drugo, ko da ž njimi svoj lep slovenski jezik pači — zlasti kedar ga ima kaj pod klobukom. V ljudskej šoli je nemščina ali laščina tako malo na mestu, ko voda v škornjih.

Slovenci! naš jezik slovenski nam mora prvi i najljubši biti. Materinski jezik mora nam kakor vsakemu narodu biti to, kar so človeku noge; tuji jeziki pa komaj to, kar mu so birgle. Ne dajmo se toraj zapeljati nasprotnikom našim, naj lepoto i imenitnost tujih jezikov še toliko povzdigujejo, da bi mi zarad njih svoj materni jezik zaničevali ali zametovali, kajti bedak je od pete do glave, kdor si pustí svoje lepe, zdrave noge odsekati zavoljo bergelj, naj bodo berglje še tako lepe, pozlačene ali pa tudi čisto zlate.

Slovenci! Materinski jezik je dragoceni talent, kterege nam je gospod Bog izročil, da bi ž njim modro ravnali i si prav obilno prigospodarili za časno i večno srečo. A mi Slovenci v svojej nezavednosti podobni smo bili malopridnemu hlapcu, ki je svoj talent, mesto da bi si ž njim prav obilno pridobil, v zemljo zakopal ali prav za prav — mi smo še slabše ravnali, ker smo v svojej nevednosti od Boga nam izročeni dar slovenskega jezika celó zaničevali ali ga tako rekoč od sebe pehali.

Zdaj hvala Bogu i možem, kateri so nas budili, napako svojo spoznavamo. Vže čez 20 let je, odkar se trudimo, da bi zamujeno popravili i jeziku našemu povsod, zlasti pa tudi v šoli priborili častno mesto, katero mu gré. Da smo v tem obziru vže mnogo storili, zlasti po ljudskih šolah, to je znano. Vsled tega Slovenci ne stojimo več tako na šibkih nogah, kakor nekdej. To nam pričajo raznovrstna slovenska društva, mnogi slovenski časopisi, zlasti pa društvo sv. Mohora, katero je po vsej Sloveniji razširjeno, ki ima do 15.000 naročnikov i desetkrat toliko bralcev. Slovenci smo toraj v zadnjem dvajsetletji v duševnem i narodnem obziru napredovali, da malokteri narod na svetu toliko. To se je zlasti pri predlanskih volitvah sijajno pokazalo, ker si smo soglasno le narodnjake za poslance izvolili, med tem ko so si nasprotniki naši, dasiravno so imeli vso oblast v svojih rokah i delali na vse kriplje, kar se je dalo, komaj po par glasov nalovili, v mnogih krajih pa še teh ne.

Ali vse, kar smo dozdej storili, bil je še le začetek. Čaka nas še veliko več dela. Nikar tedaj ne poslušajmo praznih kvant, da slovenskih šol ne potrebujemo, češ, da slovenski vže tako znamo; kajti če bi

ta izgovor kaj veljal, potem ne bi tudi Nemci, ki znajo nemški, i Lahi, ki znajo laški, nič več šol ne potrebovali; i vendar je znano, da ima na Nemškem vsaka fara i skoro vsaka večja vas čisto nemško šolo. Vsi izobraženi narodi na svetu imajo šole za to, da se v njih učé svojega pismenega narodnega jezika, ki se povsod kolikor toliko od navadnega ljudskega narečja razlikuje, i potem, da se v svojem jeziku učé vse druge, v vsakdanjem življenji človeku potrebne reči.

Zatoraj možje slovenski! ako hočemo sami sebi dobro, ako želimo vendar enkrat iz blata se izkupati, ako nečemo, da bi se nam čez leta i leta še zmiraj očitalo, da naš slovenski jezik še vedno ni za kancelije sposoben i ljudstvu umeven, zahtevajmo, da se brez odloga vpelje kot učni jezik v vse naše javne šole. Nikar se ne dajmo zapeljati tistim hinavcem, ki nas zarad te zahteve pomilujejo i pravijo, da si bomo s tem vrata do omike i blagostanja zaprli. Tega kratkomalo ne govore iz ljubezni do nas, ker vedó, da si bomo ravno s tem odprli pri tleh za vsakega Slovenca pristopna široka vrata do omike i blagostanja, ko smo morali dozdej do omike le skozi visoko okence nemškega ali laškega jezika težavno se plaziti, kar se je le malokteremu po sreči obneslo. — Oni tudi vedó, da ima Slovenec poseben dar jezika. Ako se Nemci, dasiravno imajo po svojih deželah skoz i skoz le nemške šole, tudi francoskega i laškega jezika naučé, katerim se to potrebno vidi ali ki imajo veselje do teh jezikov, se ni bati, da bi se tudi bistrourni Slovenci, katerim bo na tem ležeče, nemščine i laščine naučiti ne mogli, če ravno bomo v deželi slovenske šole imeli.

Slovenci! Ker plačujemo po primeri večje davke kot Nemci i še veliko večje nego Magjari, imamo pravico i dolžnost od vlade ne le slovenskih ljudskih i srednjih šol, ampak tudi vse visoke šole ali za začetek vsaj slovensko juridično akademijo zahtevati. Jaz upam toraj, da bodete vsi enoglasno i navdušeno resolucijo za slovenske šole sprejeli; prava resnica je namreč, kar je v dunajskem državnem zboru pred nekoliko leti ne kak Slovenec, ampak trd Nemeč izrekel, da kdor hoče kak narod popolnoma pokončati i zatreti, mora s sekuro tujega jezika po deblu ljudske šole mahiniti. Slovenci! to se je pri nas godilo dozdej, to se pa v prihodnje več goditi ne sme. Naj nam dajo slovenske šole, naj nam pustijo staro vero i stare pravice i nazaj vzamejo raji nove davke, ker so vže stari preveliki bili!

Gosp. dr. Lavrič je blizo tako-le govoril

o vpeljavi slovenskega jezika v uradnije:

Bog vas živi rojaki in bratje! Neizrekljivo me veselí, da imam danes priliko govoriti na domači zemlji, kodar sem se učil milih glasov slovenskih. Ponašam se, da imam eno najvažnejših pravic zagovarjati. — Stvarnik sam je tudi nam Slovencem dal to lastnost, da govorimo lastni jezik in da živimo po svoje, zato moramo tirjati, da se nam ta božji dar ohrani. Tirjati pa moramo tudi, da tisti, kateri ukazujejo, sodijo, dobro razumé naš jezik, kjer gré za premoženje, čast in svobodo človekovo.

Če pogledamo v starodavne čase nazaj, vidimo, da so narodi vsilili tistim tuj jezik in tuje uradnike, ktere so premagali z mečem v vojski. Avstrija pa nas ni dobila z mečem, toraj nam tudi ne sme vsilovati tujega jezika. Mi nočemo uradnikov, ki nam pišejo v tujem jeziku. Drugod se v kancelijah tolmači rabijo le takrat, kader se obravnuje s tujcem. Mi smo Avstrije najstareji sinovi, zato naj Avstrija nam bo mati pravična v vsacem obziru. Postave naj ne bodo le na pa-

pirji, ampak oživé naj se. Mi vemo, da smo slovenski narod. Spoštujemo tedaj narodnost svojo in tirjajmo, da tudi spoznajo tisti, kateri v uradnijah delajo, ktere plačujemo, in kateri nas zastopajo. Težko ni pisati v našem jeziku, gotovo je teže prestavljati in potem v tujem jeziku pisati. Mnogokrat pa prestava tudi ni prava, in zgodilo se je že večkrat, da so se zgubile pravde le zato. Spričo temu bi gotovo vsak pravnik lahko dal.

Čudno je, da vsak uradnik, kader prosi službe, pravi, da zná slovenski, akoravno marsikter zná le: „dobro jutro, dober večer.“ Eni se izgovarjajo s tem, da se ne morejo učiti, ker so prestari. To so gotovo sramotni izgovori. Čas je že, da popravijo gospodje uradniki kot pošteni možje, kar so popačili. V čast naj bi si šteli, da jim je mogoče za narod delati. Imamo pa tudi mnogo taci, ki bi radi delali, al neka môra, nek strah jih tlači. Krive tega so pa više gospôske. Ker tedaj te ne skrbé za naš narod, mora narod sam za-se skrbeti in pomagati prijateljem.

Tirjajte toraj možje, naj se piše slovenski, a ne bojte se, da bi Vam škodovalo, ker sodniki in uradniki imajo prvi dolžnost, da spolnujejo postave, in postave nam bodo ščit.

Potrdite to resolucijo! S tem boste pripomogli, da zgine prej tujstva moč, da se oživi Slovenija, za katero ste glasovali tako navdušeno. —

O tem govori še gosp. Steidl, tajnik v Kastvi. Na to se sprejme nasvetovana resolucija enoglasno.

O ustanovi zavarovalne družbe

je govoril gosp. Viktor Doleneč.

Govornik povdarja važnost take družbe in omenja, da ima vsak narod svoje družbe, le Slovenci ne. Le Slovenci v druge dežele pošiljajo denar in pomagajo, da imajo drugi dobiček. Da bi se taka družba brž ustanovila in precej krepko na noge stopila, zato bi se morali vsi posestniki po deželni postavi zavarovati, i dobiček naj bi bil deželni; zato naj deželni zbor to v pretres vzame i skrbí, da se ustanovi zavarovalna družba.

Pri glasovanji se sprejme ta resolucija enoglasno.

O 5. točki, to je,

o vpeljavi talije za pokončevanje divjih zveri

se ni govorilo, ker po razjasnilu g. dr. Coste vlada nek že pripravlja poseben načrt o tej zadevi za deželni zbor, in tudi v deželnem odboru se je ta stvar že v pretres vzela.

O 6. točki

o pogozdovanji Krasa

govori gosp. dr. E. H. Costa blizo tako-le:

Danes smo obravnavali važne reči za duševni naš blagor. Treba, da se tudi neke materijalne reči lotimo, to je, reči za posvetni naš prid. Če pogledamo po Krasu, vidimo le kamenje in pečine. Zgodovina nam kaže, da to ni bilo zmirom tako. Ob času Rimljanov, ko je Julij Cesar s svojo vojsko čez Črni vrh, cesar Avgust pa po ravni teh tleh čez Juršiče, po Vlaški poti potoval proti Metlji ali Metulu, bil je ves Kras še gozd; hrastje je pokrivalo njegove višine i nižave, kakor na priliko še danes krog Prestranka i Lipice. V 5. stoletji, ko so Benetke zidali, ki stojijo sredi morjá na samih hrastovih stebrih, katerih je nad 100 milijonov v dno morjá zabitih, jeli so Kras sekati i so ga vsega dobja i hrastovja oropali, da zdaj gole stene proti nebu molí! Danes pa je Kras brez sence, brez zavetja, i to skoraj od vrh Javornika do jadranskega morjá. Vse je gôlo, da človeka skoro oči bolé,

kadar jih spušča čez vrhe in doline; kjer pa ni gozdov, tudi primernege dežja ni, tedaj solnce večidel travo in njive popali, tako, da se imamo vsako leto bati slabih letin. Pa kaj še le bo, kader dobodo grajščaki in kmetje svoje lastne gozdove! Po tem bo še le sekira prav pela in burji se bodo odpirala še širja vrata ko dozdej! Krasu se gotovo kaže še slabjša prihodnost, tedaj je treba zdaj precej skrbeti, da se stan, ako mogoče, poboljša. V prvi vrsti bi pomagalo znižanje davkov, drugič ostra postava zaradi gozdov, tretjič pa zdatno pogozdovanje, o katerem naj še nekaj predlagam. Že več let se tržaška okolica močno poteza, da sèm ter tjà kraške goličave pogozdava. Tudi beremo, da vlada to pogozdovanje krepko podpira. Nedavno je odločila 10.000 gold. v ta namen. Ali kaj nam vse to v tukajšnjih krajih pomaga, če ravno krog Trsta milijone potrošijo, pri nas pa gozdove še bolj sekajo? Kakošen izgled je dala postojnska grajščina, ki je v treh letih zadnjo hojo posekala in lesá za 300.000 gold. prodala, burji pa taka vrata odprla, da zdaj tudi tam divjá, kodar so jo prej le v zraku čuli. Narava kaže in tirja, da bi se gozd od sedanjega gozda pod Javornikom pričel in do morjá razprostiral, pa ne narobe, kakor zdaj nameravajo. Koristilo bi, da se prihodnji deželni kranjski zbor te misli poprime, da pri vladi to doseže, da ona tudi izhodnje in severne kraje kraških, tedaj tudi pivških goličav v svojo skrb vzame in vsako leto zdaten znesek odloči, s katerim bi ondotne soseske svoje gmajne pogozdile, ako nočemo, da v malih letih več bivali ne bomo na taci nesrečnih goličavah, ktere nam vedno huje žugajo z manjšimi dohodki.

Prav iz srca Krašovcem vzeto to resolucijo so taborci soglasno sprejeli.

Tabor na Vižmarjih.

„Novice“ so v poslednjem listu svojim bralcem podale občni popis velikanskega tega tabora, ki se je od konca do kraja vršil v tako lepem redu, da se ni najmanjša nerodnost pripetila. Naj omenimo danes pred naznanilom govorov še slavljenje „Sokola“, ki je ravnatelj taborišča pristopil.

Ni še bila 1. ura, ko se je Sokol z mestno ljubljansko godbo na čelu iz svoje nove telovadnice podal na pot v Vižmarje. Večina v Ljubljani zbranih taboritov čakala je na Sokolov odhod in nebrojna množica spremljevala je društvo. Pri čitalnici so se Sokolu pridružili čitalnični pevci sè svojo zastavo. Pri Kozlarjevem pivovaru, kjer je bil postavljen prvi slavolok, čakali so vozje. Pri cerkvi v Šiški stal je drugi slavolok, res velikansk in bogato okinčan. Tudi posamesne hiše v Šiški bile so praznično ozaljšane; omenimo le nekatere hiše, kakor „pri Vrtnarji“, „pri Raci“ in „pri Guzetu“, ktere so bile zvečer tudi prav okusno razsvetljene razen družih, katerih priimki nam niso znani. Glavno zaslugo za to, da so taboriti koj pri prvem koraku iz mesta našli tako sijajen sprejem, ima Smolčev Francelj iz Šiške. Le počasi se je pomikovala vrsta voz naprej, ker je bila gnječa ljudi velika in ker so nas vedno srečevali vozovi, ki so se že vračali iz Št. Vida. Na polu pota od Ljubljane do Št. Vida pričakovala so Sokolovce šentvidska dekleta s cveticami v rokah in ž njimi banderij obstoječ iz kacih 10 kmečkih fantov na konjih. Ena deklic je s prostimi, pristrčnimi besedami pozdravila društvo, odbor Sokolov se je zahvalil za toliko prijaznost. Pred cerkvi je bil napravljen velik lep slavolok; tukaj so bili zbrani št. vidski rodoljubi. Prihajoča množica se

ustavi in Micika Novakova, po domače Bojtova, jo pozdravi s sledečim nagovorom:

„Vrli sinovi mile matere Slovenije Le kratkega pomudka Vas pozdravlja prosi tukaj pod Šentviško zastavo slovensko dekle.

Od nekdanj stanuje tukaj moj rod,

Če vé kdo za druž'ga, naj reče: od kod?

Al vendar tisoč in tisoč let je preteklo, da v moji okolici ni bilo nikdar tako mnogoštevilnega slovenskega tabora, kakor bo ta, ki se nam danes zbira. Bodi mi toraj dovoljeno, da Vam, ustanoviteljem današnje svečanosti, slavni gospodje, v imenu slovenskih mladenčev, slovenskih deklet, njihovih očetov in mater iz vneta srca pozdrav, zahvalo in slavo izrekujem: Slava Slovencem, — Slava, trikrat slava pa našemu cesarju Francu Jožefu, ki s pravično in mogočno roko brani in varuje naše slovenske pravice — zoper naše zagrizene nasprotnike. — Slava našemu cesarju.“

Gromoviti slava- in živio-klici so doneli iz ljudstva, ktero je stalo natlačeno glava pri glavi. Št. vidške domorodke so med tem delile Sokolovcem šopke iz pomladanskih cvetic. Ko hrup nekoliko potihne, odzdravi v imenu gostov staroste-namestnik Sokolov Graseli ter se zahvali za častni sprejem; Sokol že davno vé, kako iskreno domoljubna srca bijejo v prsih šentvidskih deklet, vveril ga je tega najbolj sijajni lanski izlet in ponosno veselje navdaja društvo, da imajo danes narodnjaki iz vseh krajev slovenskih dežel priliko videti domorodke, ktere naj bi bile izgled vsem Slovenkam; govornik zakliče Šentvidskim dekletam „Na zdravje!“ in tisoč grl je ponavljalo navdušeno ta pozdrav.

Brez daljše zamude hitel je Sokol občudovaje krasne slavoloke, da bi prišel brž ko mogoče na taborišče. Pridružile so se nam zastave s pevci ali zastopniki posamesnih krajev. Tudi na onej strani Save slavili so prebivalci dan taborja; posebno odlično okinčan je bil Savski most sè gosto ob kraji postavljenimi smrečicami in zastavami.

Ko Sokol sè svojo zastavo pride do vhoda, mu stopi naproti Koširjeva Francika z Broda ter nagovori društvo tako-le:

„Dragi slovenski bratje! Vrli Sokolovci! Krepka perutnica slovenstvu je ljubljanski Sokol! Dočakal je vže bil težke čase, britke ure, velike viharje; zadela ga je bila celó smrt, iz ktere se je vendar zopet prerojen vzdignil v novo življenje, kakor tič fenis iz plamena, ter zopet mogočno léta po krasnej slovenskej domovini. — Sokol je ena izmed neutrudnih straž naše narodnosti, in zato on vzdiguje svoja veličastna krila povsod, kjer se naš zatirani narod borí za svoje in svojih starih dedov svete pravice. Tudi današnji, zgodovinsko važni, sveti dan, v katerem se je na Vižmarški tabor zbralo toliko tisoč Slovencev od vseh krajev, da pod velikim Bogom na ves glas izrekajo, kaj zahteva njih bodočnost, vidimo krasno sokolovsko obleko, ponosno sokolovsko perje in visoko sokolovsko zastavo med njimi. — Vrli Sokolovci, ljubljani bratje! pozdravljam Vas v imenu vseh Tacenskih Slovenk, ter v njih imenu Vam podajam ta trak, vljudno Vas proseč, da ga privežete na svojo ponosno zastavo, v spomin današnjega velicega dneva! Ozirajte se na-nj ter nikdar in nikjer ne zabite, kaj današnji dan, v katerem ste ga prejeli, soglasno izreka toliko tisoč ust razcepljenega slovenskega naroda. Nosite ga po slovenskej zemlji, in ostanite zvesti sinovi svoje domovine, zvesti cesarju in veri svojih očakov, kakor ste bili zmerom do zdaj! Bog vas živi, mladi slovenski bratje, krepki boritelji slovenskega prizadevanja!“